

Professori Martti Räsänen 60-vuotias

25:nä kesäkuuta 1953 saavutti 60 vuoden iän Helsingin yliopiston turkkilaisen filologian henkilökohtainen ylimääräinen professori ARVO MARTTI OKTAVIANUS RÄSÄNEN, jonka nimi Virittäjänkin piirissä on varsin tuttu.

Räsäs-suvun kantaseuduilta, Pohjois-Savosta, Simoon kansakoulunopettajaksi siirtyneen Antti Räsänen lapsista tuli alun alkaen peräpohjalaisia. Oulun koulu oli Martti Räsänen ensimmäinen korkeampi opinahjo, mutta viimeisen oppikouluvuotensa hän kävi — perheen siirryttyä Helsinkiin — Suomalaisessa normaalilyseossa, mistä hän tuli ylioppilaaksi v. 1911. Matematiikka oli kiinnostanut ahkeraa ja lahjakasta poikaa kouluaikana, mutta humanistiset harrastukset olivat sittenkin väkevämmät, ja yliopistoon kirjoitautuutta opintosuunta oli selvänä: suomi ja sen sukukielet ynnä slaavilainen filologia tulivat pääaineiksi. E. N. Setälän, Heikki Paasosen, Yrjö Wichmannin, G. J. Ramstedtin ja J. J. Mikkolan opissa Martti Räsästä alkoi kouliutua tiukkametodinen tutkija. Aluksi hänen harrastuksensa kohdistuivat peräpohjalaisen kotiseudun kieleen. Pro gradu-tutkielman aiheena oli Lars Levi Laes-

tadiuksen postillan suomalainen kieli-
asu, ja ensimmäisessä Virittäjään
painetussa artikkelissaan Martti Räsänen tasan neljä vuosikymmentä sitten selvitteli hänelle kotoista *tainiota*. Suomen kielen piirissä muistamme hänen myöhemminkin tuolloin tällöin asiantuntevasti liikkuneen. Virittäjän sivuilla hän on käsitellyt mm. suomen kieltoverbin johdannaisia ja eräitä nimityypppejä, (v. 1936), sanoja *tienoo* ja *tietää* (v. 1939), plejadien nimityksiä (v. 1949) ja kirjakielenneks eksootista terminologiaa (v. 1951). Mutta varsinaista fenologia Räsäsestä ei tullut, vaan mieli paloi etemmäs, aluksi Volgan var-
sille. Kolme hänen akateemista opettajaansa, Paasonen, Wichmann ja Ramstedt, oli itse paikalla tutkinut tšeremissii ynnä — etenkin Paasonen — myös sen turkkilaisia naapurikieliä, Kasanin tataaria ja tšuvassia. Elettiin äännehistorioiden ja lainasanatutkimusten valtakautta, mutta selvittelemättä olivat vielä tšeremisin kieleen eri tahoilta ja eri aikoina omaksutut turkkilaisperäiset ainekset. Niiden tutkimista suositeltiin Räsäselle, joka v. 1914 oli suorittanut kandidaatin tutkinnon. Tehtävä tuntui houkuttelevalta, semminkin kun tutkijalle tarjottiin tilaisuus mat-

kustaa Kasaniin perehtymään oma-kohtaisestikin sekä tšeremisiin että tšuvassiin ja tataariin. Opiskelu- ja tutkimisaika Volgan varrella päättyi v. 1917. Materiaalia ja tietoja oli kertynyt runsaasti, ja väitöskirja alkoi valmistua tuota pikaa. Väliin tuli kuitenkin vapaussota, johon Räsänen osallistui toimien sekä Helsingin valtauksessa että Lapissa. Pitkäksi aikaa hänen tieteellinen työnsä ei tämän johdosta kuitenkaan keskeytynyt, sillä jo v. 1920 ilmestyi painosta vankka tutkimus »Die tschuwassischen lehnwörter im tscheremissischen» (SUST 48), jonka äännehistoriallinen alkuosa oli samalla ansiokas tohtorinväitöskirja. Tähän teokseen liittyy elimellisesti v. 1923 painettu suppeampi tutkimus »Die tatarischen lehnwörter im tscheremissischen» (SUST 50). Näitä teoksia — eritoten edellistä — siteerataan tämän tästä niin fennougristisessa kuin turkologisessakin ammattikirjallisuudessa, ja niiden tarkkuudesta on todisteena sekin, että tekijän ei ole tarvinnut peruuttaa juuri ainoatakaan niissä esittämäänsä sanaselitystä, vaikka hän onkin myöhemmin moneen otteeseen — Virittäjässäkään — esittänyt lukuisia täydentäviä etymologioita.

V. 1926 tri Räsänen tuli turkkilaisen filologian dosentiksi Helsingin yliopistoon. Yleisesikunnan kielenkääntäjänä hän toimi samanaikaisesti aina toukokuuhun 1944, jolloin hänet nimitettiin aineensa henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi. — Vuosikymmenien mittaan Räsänen on tehnyt monia opinto- ja tutkimusmatkoja ulkomaille. Jo ennen puheena ollutta Kasanin-matkaa hän oli opiskellut Tverissä v. 1914. Leipzigissä hän harjoitti tutkimuksia v. 1922 ja opiskeli sitten Budapestin yliopistossa lukuvuoden

1924—25, minkä jälkeen hän viimeksi mainittuna vuonna ensi kerran suuntasi matkansa Turkkiin. V. 1926 hän tutki turkologiaa Berliinin yliopistossa ja tutustui tällöin mm. mainioon kielimieheen prof. Willy Bang-Kauppiin. Pariisin yliopisto oli Räsänen tutkimuspaikkana vv. 1930—1931, ja sitten seurasi edellistä pitempiaikainen oleskelu eri osissa Turkkiä vv. 1931—32. Turkin-matkoilta tutkijalle kertyi runsaasti Anatolian eri puolilta muistiinpantuja osmanilaisia kielennäytteitä — runoja, lauluja, kertomuksia ja satuja —, jotka hän on sittemmin suurimmaksi osaksi julkaissut selityksin sekä osittain saksan- ja osittain ranskan-kielisin käännöksin varustettuina SUSA 41:ssä (»Eine sammlung von *mani*-liedern aus Anatolien», v. 1926) ja Studia Orientalian osissa 4, 5, 6 ja 8 (»Chansons populaires turques du Nord-Est de l'Anatolie», v. 1931, »Sprachproben aus Mittel-Anatolien» I—IV, vv. 1933—42). Näille kielennäytekokoelmille on annettu huomattava arvo nimenomaan Turkissa, missä valtio erittäin pontevasti tukee kielitieteellistä tutkimustyötä. — Koillis-Anatoliassa Räsänen muuten perehtyi kaukasialaisiin kielisiin ja teki niistä joukon toistaiseksi julkaisemattomia muistiinpanoja. Kemal Atatürkin luomasta Uudesta Turkista hän on kertonut kansantajuudessa muodossa teoksessaan »Puolikuun nousu» (v:lta 1937) ja lukuisissa eri tahoilla julkaisemissaan kirjoituksissa. Turkissa hän teki maattamme tunnetuksi mm. kirjoittamalla »Türk yurdu»-julkaisuun Kalevalasta.

Etymologointi ynnä siihen olennaisesti liittyvät äänne- ja merkitysooppi ovat aina olleet Räsänen tutkimuksissa etualalla, olivatpa sitten kysymyksessä suomalais-ugrilaiset, altaillaiset tai slaavilaiset kielet. Hänen

yli puoleen sataan nousevista, koti- ja ulkomaisissa tieteellisissä aikakauskirjoissa ja sarjajulkaisuissa ilmestyneistä kieli- ja kansatieteellisistä tutkielmistaan, joista eräät ovat olleet erittäin laajakantoisia ja kaikki asiantuntijain arvostamia, mainittakoon tässä edellä puheena olleiden lisäksi vain muutamia. Räsänen on ensimmäisenä — suunnilleen samanaikaisesti venäläisen Polivanovin ja unkarilaisen Ligetin kanssa — todennut lähinnä jakuutin ja turkmeenin kielen perusteella, että kantaturkissa on täytynyt olla myös pitkiä vokaaleja, jotka ovat säilyneet laajan turkkilaisalueen ääriseuduilla, jakuutissa samaan tapaan diftongiutuneina kuin kantasuomen pitkät vokaalit suomessa (FUF 24, v. 1937). Kulttuurihistoriallisesti erinomaisen kiintoisan ongelman, jonka selvittämiseen Räsänen on uran aukaisijana ryhtynyt, tarjoaa muinaisten Volgan-bolgaarien, tšuvassien esi-isien, kielen sanaston säteily länteen ja pohjoiseen päin, aina Suomeen ja Skandinaviaan saakka. Mm. suomen sanat *humala*, *sima*, *omena*, *piika* ja *turku* voivat Räsäsen mukaan olla tuon Volgan varren vanhan kulttuurikeskuksen peruja, samoin kuin esim. saksan *Bier* ja lukuisat venäjän sanat. (Näistä tarkemmin mm. Kalevalaseuran vuosikirja 25—26, v. 1946; FUF 29, v. 1949; Virittäjä 1946, 1950; Neuphilologische Mitteilungen 52, 53, vv. 1951, 1952.) Monista muista Räsäsen kielitieteellis-kansatieteellisistä tutkielmista palautettakoon vielä mieleen Studia Orientalia 14:ssä ilmestynyt »Regenbogen — Himmelsbrücke», jossa hän osoittaa erään turkkilaisen sillan nimityksen voivan olla ikivanhaa indo-eurooppalaista lainakerrostumaa, Kalevalaseuran vuosikirjaan v. 1950 painettu »Noidanuoli» ja viime vuonna Zeitschrift

für slavische Philologiessa julkaistu yleiseurooppalaisen *mammutti* -sanana selitys. — Mutta Räsänen ei ole tunnettu pelkästään lyhyehköjen etymologisten artikkelien kirjoittajana, vaan olletikin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana, professorikautenaan, hänellä on ollut yhtäaikaisesti tekeillä useita laajoja tutkimuksia. Aikaa vievän keräily- ja kokoonpanotyön tuloksena tuli v. 1949 julkisuu-teen yksi hänen tähänastisia pääteoksiaan, turkkilaisten kielten äännehistoria, »Zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen» (Studia Orientalia 15), arvokas käsikirja ja lajissaan ensimmäinen. Sitä käytetään ahkerasti eri puolilla maailmaa, ja asiantuntijoilta se on saanut osakseen täysin ansaitsemaansa tunnustusta. Prof. Räsäsellä on paraikaa valmis-teilla myös turkkilaisten kielten vertaileva muoto-oppi, josta niinikään tulee alansa esikoinen. Vuosikausia Räsästä on askarruttanut uralilaisten ja altailaisten kielten alkusukulaisuuden ongelma, teoria, joka jo toista

sataa vuotta sitten tunnetusti innoitti M. A. Castrénia. Räsänen on laajasti ja syvästi perehtynyt sekä uralilaisiin että altailaisiin kieliin — omalta kuulemalta hän on tutkinut sellaistaakin harvinaisuutta kuin lamuuttitungsia — ja vastoin muita nykypolven suomalaisia kielentutkijoita hän on asettunut rohkeasti ja varauksitta puolustamaan tuota vanhaa teoriaa. Hän on julkaissut Virittäjässä v. 1947 ja Suomalaisessa Suomessa v. 1948 suuren määrän uralilais-altailaisia sanavertailuja, joiden runsaasti ennen esittämättömiäkin yhdistelmiä, eritoten sellaisia, joissa joidenkin uralilaisten kielten sanaa on verrattu tungusiin. Paraikaa on Saksassa Ural-Altische Jahrbücheriin painettavana Räsänen entistä laajempi esitys uralilaisten ja altailaisten kielten alkusukulaisuudesta, tutkimus, joka varmasti tulee herättämään huomiota, jos kohta väittelyäkin.

Eksoottista turkkia harrastetaan Suomessa samassa määrin kuin sano-kaamme eksoottista suomea Ranskassa. Prof. Räsäselä on aina —

samoin kuin jo hänen opettajalleen Ramstedtille — riittänyt jokin yliopiston pienimmistä auditorioista, mutta hänen suppea, usein kylläkin kansainvälinen kuulijakuntansa saa laajatietoiselta, vaatimattomalta ja avulialta opettajaltaan asiantuntevaa, perinpohjaista opastusta. Mainikkain turkologimme Martti Räsänen on ansiokkaasti täydentänyt ja jatkanut mainikkaimman altaitimme G. J. Ramstedtin uraa niin tiedemiehenä kuin yliopiston opettajanakin. Osoituksena Räsänen tutkijana nauttimasta kansainvälisestä arvonnosta on mm. se, että hänet kutsuttiin kesällä 1952 luennoimaan Hampurin, Göttingenin, Erlangenin, Münchenin ja Länsi-Berliinin yliopistoihin.

Paikallisesti ja ajallisesti Martti Räsänen on vuosikymmenien mittaan uurinnoissaan edennyt loitolla *tai-*noiden ja Laestadiuksen tienoilla, mutta kotikielen tutkimukselle ja Kotikielen Seuran aikakauslehdelle häneltä on silti aina liennyt aikaa ja lämmintä harrastusta.

A. J. J.

Hommage à M. Martti Räsänen à l'occasion de son soixantième anniversaire

M. Martti Räsänen, professeur de philologie turque à l'Université de Helsinki, connu pour ses recherches dans le domaine des langues finno-ougriennes, altaïques et slaves, atteignit l'âge de soixante ans le 25 juin 1953. Né à Simo (Ostrobothnie septentrionale), il passa sa licence en 1914 et soutint sa thèse de doctorat en 1920. En 1926, il fut nommé chargé de cours de philologie turque à l'Université de Helsinki; depuis 1944, il y occupe une chaire personnelle.

Ses recherches portèrent d'abord sur la langue finnoise, particulièrement les parlers de l'extrême Nord, mais bientôt elles embrassèrent aussi les langues finno-ougriennes

et turques. Après avoir fait, en 1914, des études à Tver (Russie), il partit en 1915 pour Kazan, où durant deux ans il étudia le tchémisse, le tchouvache et le tatar de Kazan. Ces études aboutirent à une thèse, d'une qualité remarquable, intitulée »Die tschuwassischen lehnwörter im tscheremissischen» (MSFOu 48), que suivit une étude sur »Die tatarischen lehnwörter im tscheremissischen» (MSFOu 50); toutes deux sont d'une valeur durable aussi bien pour les études finno-ougriennes que pour la turcologie. En 1922, M. Räsänen travailla à Leipzig et en 1924—25 à Budapest. En 1925, il fit des études en Turquie, en 1926 à l'Université de Berlin, en 1930—

31 à l'Université de Paris et en 1931—32 de nouveau en Turquie, dans différentes parties de l'Anatolie. En Turquie, il recueillit nombre d'échantillons de langue — chansons populaires, contes, histoires — qui ont paru dans JSFOu 41 (1926) et dans *Studia Orientalia* 4, 5, 6 et 8 (1931—42). Dans des revues et des collections paraissant en Finlande, en Allemagne, en Hongrie, en Turquie et en Pologne, il a publié plus de cinquante études de linguistique et d'ethnographie plus ou moins étendues. Dans ses recherches, l'étymologie en connexion étroite avec la phonétique et la sémantique, a toujours été au premier plan. Il a étudié, entre autres, l'histoire des voyelles longues dans les langues turques (FUF 24), la propagation vers le nord et vers l'ouest du vocabulaire des Bulgares de la Volga (FUF 29, *Neuphil. Mitt.* 52, 53, etc.) et a contribué à la connaissance des inscriptions en ancien turc. A partir de 1913, il a traité dans »Virittäjä» quelques

questions ayant rapport à la langue finnoise et dé mêlé, dans différentes connexions, l'étymologie de plusieurs mots appartenant à des langues slaves. Parmi ses œuvres principales, nous citons »Zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen» (*Studia Orientalia* 15, 1949), manuel précieux, reconnu à juste titre par les experts du monde entier. Il travaille depuis des années à la suite de cet ouvrage, en vue d'une morphologie comparée des langues turques. Au cours des dernières années, M. Räsänen s'est concentré sur le problème de la parenté primitive des langues ouraliennes et altaïques; dans de nombreux articles, dont le plus étendu paraîtra dans *Ural-Altäische Jahrbücher*, il étaye la théorie ancienne. C'est particulièrement sur cette question qu'il fut invité à faire des cours, en été 1952, dans plusieurs universités de l'Allemagne occidentale. — Comme savant et comme professeur, M. Räsänen est le digne successeur de notre grand altaïste G. J. Rramstedt.

AULIS J. JOKI